



Aan Vaste commissie voor SZW
Van SCP
Datum 29 november 2019

Bezoekadres:
Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag
T 088 9846 300
www.scp.nl

29 november 2019

memo

SCP-bijdrage voor rondetafelgesprek d.d. 2 december as:
Kansen en belemmeringen voor jongeren in deze tijd.

- Houd rekening met psychische kenmerken van het leven van jongeren (prestatiedruk, keuzestess)
- *Intensive parenting* steunt en beschermt kinderen maar kan ook averechtse effecten hebben
- Het is aannemelijk dat hoogopgeleide ouders de ontwikkeling van hun kinderen intensiever sturen dan laagopgeleide ouders
- Generatieverschillen zijn niet altijd wat ze lijken
- Kwaliteit van leven is een breed begrip en biedt mogelijkheden voor een integrale kijk op de ontwikkeling van jongeren.

Jongeren willen veel dingen in het leven, maar komen er steeds later aan toe. Volgens de SER bereiken millennials (geboren in de jaren 80 en 90) later in hun leven mijlpalen zoals het kopen van een huis, het starten van een gezin en het opbouwen van een pensioen dan eerdere generaties. SER-voorzitter Mariëtte Hamer noemt het zelfs "een uitgesteld leven". Het is niet uit luxe dat jonge kiezen voor latere zelfstandigheid. Niet alleen door gebrek aan vaste banen en schaarste op de woningmarkt ervaren veel jongeren een grote prestatiedruk.

Prestatiedruk begint al in het primair en voorgezet onderwijs (Stevens et al. 2018), loopt door tijdens de studietijd en kenmerkt ook de start van het beroepsleven. De ambitie van een veelzijdig leven is hierin voelbaar. Daartoe behoren goede school- en studieprestaties (met dreigend bindend studieadvies), cv-opplussende bijbanen, een aantrekkelijk sociaal leven, uitdagende online interactie en regelmatig sporten. Al vroeg in het leven moet er gekozen worden voor dingen die een levensloop richting geven. Bij die keuzes wordt steeds minder bepaald door sociale afkomst. Door de meritocratisering van de samenleving lijkt 'alles mogelijk voor iedereen'. Dat zorgt echter wel voor een gevoel van grotere verantwoordelijkheid voor de uitkomsten van die keuzes. Het afschaffen van de basisbeurs heeft bijvoorbeeld de

druk op een goede keuze met het oog op financiële gevolgen nog eens versterkt. Denkbaar is zeker dat een meer competitieve en individualistische samenleving kinderen aanzet tot ambitieus, perfectionistisch en competitief gedrag. In Brits, Canadees en Amerikaans onderzoek zijn daarvoor aanwijzingen te vinden (Curran en Hill 2017). Prestatiedruk en keuzestress zorgen voor mentale druk en niet zelden psychische klachten. Uit onderzoek van de landelijke studentenvakbond (LSVb) blijkt dat een op de drie studenten (34,6%) een verhoogde kans op een burn-out heeft. Dat is hoog als je het vergelijkt met de werkende, gezonde bevolking waar dit geldt voor 14,6%. Dit lijkt zich ook te vertalen in de geluksbeleving van jongeren. Nog steeds is de mate van geluk en tevredenheid met het leven heel hoog, maar cijfers van het CBS wijzen op een dalende trend: in 1997 gaf nog 91% van de 18- tot 25-jarigen aan gelukkig te zijn, in 2018 gold dat nog voor 86%.

Ook op het werk groeit de stress. Chronische stress leidt tot verlies van concentratie, vermoeidheid, fouten maken, ophopende spanningen en tot gezondheidsklachten. Uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) 2018 van TNO en CBS blijkt dat 17,3% van alle werknemers in Nederland ernstige burn-outklachten heeft. Vooral jonge mensen tussen 25 en 34 jaar blijken hier last van te hebben. Als stressbronnen worden daarbij vaak weinig zelfstandigheid, hoge taakeisen en ongewenst gedrag van klanten, patiënten of leerlingen genoemd. Mogelijk draagt de flexibilisering van de arbeidsrelaties er eveneens aan bij dat werknemers een grotere druk voelen om continu op scherp te staan in hun werk en zich voortdurend te bewijzen. Uit eerder SCP-onderzoek blijkt echter dat drie kernelementen van 'het nieuwe werken' juist tot positieve uitkomsten leiden (Van Echteld 2014). Autonomie en regelmogelijkheden in het werk (zoals telewerken) hangen samen met minder emotionele uitputting en meer toewijding. Resultaatsturing versterkt de positieve samenhangen van toegang tot telewerken en van autonomie met toewijding nog eens. Daarbij waarschuwt het SCP dat het nieuwe werken niet voor iedereen een remedie tegen burn-out zal zijn. Een andere mogelijke oorzaak van stress is het door elkaar lopen van werk en privé. Continu bereikbaar zijn via smartphone en e-mail zorgt ervoor dat je werk mee naar huis neemt en 24/7 aan het werk met de bijbehorende druk op het thuisfront tot gevolg. Daar staat tegenover dat diffuse werk-privégrenzen ook kunnen helpen om de zorg voor huishouden en kinderen en het onderhouden van een aantrekkelijk sociaal en sportief leven te vergemakkelijken. Over de oorzaken van burn-out bestaan vele hypothesen maar is nog betrekkelijk weinig bekend.

Er wordt nogal eens naar de rol van de ouders gewezen. Zij zouden vaak een nogal gezwollen idee van de mogelijkheden van hun kinderen hebben. Niet alle kinderen zijn echter geniaal of anderszins bovengemiddeld getalenteerd. Wie wel met een dergelijk zelfbeeld wordt opgevoed mag tegenslagen in het leven verwachten. De weerbaarheid om hiermee om te gaan wordt zelden bijgebracht. De meeste lager (77%) en middelbaar (66%) opgeleide ouders verwachten dat hun kinderen het in

het onderwijs verder zullen brengen dan zij zelf en hoger opgeleide ouders verwachten zelden dat hun kinderen op de onderwijsladder zullen dalen (Van den Broek et al. 2010). Ouders bemoeien zich intensief met de levenskansen van hun kinderen. Niet voor niets wordt er in de wetenschappelijke literatuur veel gesproken over *Intensive parenting*. In de media gaat het eerder over *Helicopter parents* die overal een oogje in het zeil houden, of over *Curling parents* die de baan effenen. Niet alle ouders zijn even intensief met hun kinderen bezig en het is zelf aannemelijk dat hierbij systematisch verschillen bestaan tussen sociale milieus. Hoog opgeleide ouders zouden hogere verwachtingen hebben, meer druk op hun kinderen leggen en meer controle uitoefenen dan laag opgeleide ouders. Daar staat dan tegenover dat zij tevens meer hulpbronnen overdragen in de vorm van onder meer advies, emotionele steun en financiële bijstand. Over hoe deze complexe balans tussen meer stress en grotere bijdrage aan succes precies werkt is nog weinig bekend. Ouders moeten hier sowieso een balans vinden tussen controle uitoefenen en autonomie aanmoedigen en die balans telkens opnieuw aanpassen, naarmate het kind ouder wordt. Uit onderzoek blijkt dat een autoritatieve opvoedingsstijl samengaat met de meest gunstige ontwikkelingsuitkomsten van kinderen: ouders moedigen zelfstandig gedrag van hun kind aan maar tegelijkertijd geven zij ook uitleg en informatie over hoe dingen gaan en waarom iets moet of niet mag (Bucx en De Roos 2015). Hoog opgeleide ouders zouden zich wat meer bewust kunnen zijn van eventuele negatieve effecten van hoge druk, terwijl laagopgeleide ouders best iets meer van hun kinderen mogen verwachten.

In Nederland wordt door oudere generaties nogal eens naar jongeren gekeken als 'de verwende millennials', opgegroeid in welvaart en geboekstaafd als de gelukkigste kinderen van de wereld, terwijl de jongeren zelf met enige jaloezie kijken naar de (veronderstelde) mogelijkheden die ouderen, en dan met name de babyboomers kregen. De boomers zouden in mooie huizen met afbetaalde hypotheek wonen, terwijl de jongeren door studieschuld en tijdelijke contracten krijgen nauwelijks een hypotheek kunnen krijgen. Er is echter meer continuïteit dan op het eerste gezicht lijkt. Uit eerder SCP-onderzoek blijkt dat ouders hun kinderen blijven steunen als die het ouderlijk huis hebben verlaten. 20 à 30 procent van de jongvolwassenen (18-34 jaar) ontvangt regelmatig praktische of financiële steun van hun ouders en twaalf procent van de ouders steunt hun kinderen bij de aankoop van een huis. Bijna de helft van de ouders vindt het belangrijk dat hun kinderen minstens even goed wonen als zij zelf - en vooral ouders met lage inkomens en huurders willen dat hun kinderen beter zullen wonen (Van den Broek et al. 2010). Is het beeld dat de babyboomgeneratie meer heeft geprofiteerd van de welvaart en de opbouw van de verzorgingsstaat dan onjuist? Uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2010 blijkt dat over de hele levensloop bezien de babyboomgeneratie (waarschijnlijk) minder profijt van de overheid heeft gehad dan latere naoorlogse generaties. Mede gebaseerd op schattingen over toekomstige ontwikkelingen, blijken degenen die zijn geboren tussen 1960 en 1990 het meeste

profijt van het overheidsbeleid te hebben. Babyboomers (geboren tussen 1945 en 1955) kenden in het begin van hun leven een lager profijt van overheidsvoorzieningen, zoals onderwijs, dan de leden van latere geboortegaargangen. Op de woningmarkt hebben babyboomers wel een streepje voor op andere generaties, maar dit verschil is gradueel (Van den Broek et al. 2010). Om zich achtergesteld te voelen kunnen de millennials zich beter met andere generaties vergelijken dan met de babyboomers.

En hoe zit het dan met de pensioenen? De millennials zouden door hun late start ook minder verdienen en minder pensioen opbouwen. De verplichte solidariteit tussen jongeren en ouderen in het pensioenstelsel staat inderdaad onder grote druk, onder meer vanwege de vergrijzing. De maatregelen om de financiële houdbaarheid van het stelsel in de toekomst veilig te stellen (het verhogen van de AOW-leeftijd, het binden van de AOW-premie aan een maximum percentage van het inkomen, het niet laten meegroeien van de pensioenen met de welvaartsgroei en het financieren van de AOW uit belastinggelden) beperken de solidariteit tussen jong en oud. Ook bij het aanvullende pensioen is de solidariteit beperkt. De werkenden en gepensioneerden van nu zullen de tegenvallende beleggingsopbrengsten grotendeels zelf moeten opvangen (Van den Broek et al. 2010). De millennials mogen vrezen dat het risico van de pensioenregelingen meer bij de deelnemer zelf wordt gelegd.

Het is balanceren voor jongeren in een complexe, dynamische wereld waarin oude zekerheden op de tocht staan, de verwachtingen hooggespannen zijn, het ouderlijk toezicht intens is en de prestatiedruk groot. In de SCP-toekomststudie schreven we al dat dit meer eigen regie en flexibiliteit zal vragen (Van den Broek et al 2016). Aan de andere kant zullen ook institutionele regelingen en systemen rond onderwijs, werk, wonen en zorg aangepast moeten worden aan toekomstige mogelijkheden en de levenskansen van jongeren. De discussie over het leenstelsel is daar een goed voorbeeld van. Ook duurzame inzetbaarheid van werknemers stimuleren en werkstress reduceren vraagt om overdenking. Onderwijs moet niet alleen gericht zijn op prestaties, maar ook op persoonlijke ontwikkeling van jongeren. Maar het begint allemaal met de opvoeding. Goed doen leidt hopelijk nog steeds tot goed volgen. Al deze verschillende aspecten zijn goed samen te brengen onder de noemer 'kwaliteit van leven'. Het SCP hanteert een model van kwaliteit van leven waarin zowel naar de objectieve leefsituatie wordt gekeken als naar de beleving van die leefsituatie (zie bijvoorbeeld Wennekers et al. 2019). Een dergelijke brede kijk op het leven van jongeren brengt de samenhang tussen verschillende aspecten goed in beeld en kan aan de basis staan van integraal beleid.

Referenties

- Bucx, F. en S. de Roos (red.) (2015). *Opvoeden in niet-westerse migrantengezinnen. Een terugblik en verkenning*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- CBS (2019). *Jongere minder vaak, oudere vaker gelukkig dan in 1997*.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/29/jongere-minder-vaak-oudere-vaker-gelukkig-dan-in-1997>
- Curran, T. en A. P. Hill (2019). Perfectionism is increasing over time: A meta-analysis of birth cohort differences from 1989 to 2016. In: *Psychological Bulletin*, jg. 145, nr. 4, p. 410-429.
- Stevens, G., S. van Dorsselaer, M. Boer, S. de Roos, E. Duinhof, T. ter Bogt, R. van den Eijnden, L. Kuyper, D. Visser, W. Vollebergh en M. de Looze (2018). *HBSC 2017. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Ridderprint BV, Ridderkerk
- Van den Broek, A., R. Bronneman-Helmers en V. Veldheer (red., 2010), *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Van den Broek, A., C. van Campen, J. de Haan, A. Roeters, M. Turkenburg en L. Vermeij (red., 2016). *De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later*. Sociaal en Cultureel Rapport 2016. Den Haag: SCP.
- Van Echteld, P. (2014). *Burn-out; Verbanden tussen emotionele uitputting, arbeidsmarktpositie en Het Nieuwe Werken*. Den Haag: SCP.
- Wennekers, A., J. Boelhouwer, C. van Campen, J. Kullberg (red.) (2019). *De sociale staat van Nederland 2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.